

Ольга Боровська, Надія Юрко
Львівський державний університет фізичної культури

УЖИВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАНДБОЛУ

© Боровська О., Юрко Н., 2007

У статті розглянено вживання іншомовних, зокрема англійських запозичень у термінології гандболу. На основі джерельної бази періодичних видань та фахових текстів, описовим методом та методом системного аналізу вивчено походження та вживання запозичень з англійської мови у термінології гандболу, визначено найчастотніші з них.

The article deals with the use of foreign, particularly English loanwords in handball terminology. On the basis of periodical and special literary sources the origin and usage of English loanwords have been analysed and the most frequent ones have been determined by means of literary sources analysis method, descriptive method and system analysis method.

Загальновідомо, що будь-яка культура світу може розвиватися лише в тісному взаємозв'язку з культурами інших народів. Як зазначає відомий мовознавець М. Кочерган, жодна культура світу не розвивається в ізоляції, відірвано від інших культур. Одним із наслідків такого взаємозв'язку культур є виникнення іншомовних слів у мові кожного народу. Контакти народів зумовлюють культурний обмін, зокрема обмін словами. Тому в кожній мові, окрім «своїх», є «чужі», тобто запозичені слова [1, с. 229].

З кожним роком ці запозичення проникають у все більшу кількість сфер нашої діяльності, а особливо в фізичну культуру та спорт. Розвиток наявних видів спортивної діяльності та впровадження нових викликає неабиякий інтерес з лінгвістичного погляду. Таким чином, **актуальність** дослідження зумовлена тим, що більшість термінів на позначення понятійного апарату в галузі фізичної культури та спорту є запозиченими, а аналоги деяких спортивних явищ подекуди і зовсім відсутні й утворюють так звані мовні лакуни.

Мета дослідження – проаналізувати запозичення у термінологічній системі гандболу, визначити найуживаніші споміж них.

Ураховуючи щораз більше зацікавлення здоровим способом життя, фізичною культурою та спортом серед людей в усьому світі та й у нашій країні зокрема, ми детальніше розглянули спортивні іншомовні терміни, які вживають у періодичних виданнях та фахових текстах одного з найпоширеніших ігрових видів спорту – гандболу. З цією метою ми проаналізували такі джерела: Правила гри у гандбол Міжнародної Федерації Гандболу (*Handball. Rules of the Game. International Handball Federation. Basel, Switzerland, 2005*), Словник спортивних термінів з гандболу, а також фахові тексти з гандболу у «Спортивній газеті» за 2006 рік.

У 1892 р. у Чехословаччині винайдено гру з м'ячем, яку назвали «Чеська хазена». У 1898 р. викладач жіночої гімназії Хольгер Нільсен у місті Ордрум (Данія) запровадив на своїх уроках гру «хаандбольд», під час якої на невеликому полі змагалися команди із семи чоловік, передаючи м'яч один одному і намагаючись закинути його у ворота. Коли Нільсен з двох ігор – футболу та баскетболу створив нову гру для жінок, ніхто не передбачав, що ця гра 7х7 стане такою поширеною у світі. Створення гри зі складом із 11 чоловік належить до 1917–1919 рр. [2]. Отже, термінологія гандболу зародилася на початку минулого століття.

Словник іншомовних слів дає таке тлумачення термінові **гандбол** – (англ. *handball від hand* – рука, *ball* – м'яч) – командна спортивна гра з м'ячем руками, інша назва – ручний м'яч [3, с. 138].

Проте в деяких джерелах термін *гандбол* класифікують, як лексичну одиницю, що походить з німецької мови.

Термін «запозичення» вживають у мовознавчій літературі у двох значеннях. У зв'язку з теорією мовних контактів і взаємодії мовних систем запозиченням називають один зі шляхів збагачення словникового складу мови (І. О. Бодуен де Куртене, Л. Блумфільд, Е. Хауген, Л. А. Булаховський, О. О. Реформатський). Термін позначає також процес входження й адаптації запозиченої лексики і результат цього процесу – запозичене слово, лексему (І. М. Обухова). Іншомовними вважаємо запозичені слова, фонетично та граматично оформлені за зразком чужої мови (транслітерований запис, невідмінюваність). Ті з них, що проходять шлях пристосування до мови-реципієнта, змінюючи звукове оформлення, стаючи відмінюваними внаслідок появи флексій, виявляючи словотвірну активність і навіть утворюючи нові лексико-семантичні варіанти, стають повністю засвоєними мовою [4, с. 5].

Відомо, що виникнення іншомовних слів можуть зумовлювати як зовнішні, так і внутрішні чинники. Однією із найвагоміших зовнішніх причин великої кількості англійських запозичень у спортивній термінології, зокрема в українській, є той факт, що значна кількість видів спорту зародилися саме в англійських країнах (Великобританія, США), а англійська вважається мовою міжнародного спілкування, і однією з найпоширеніших мов світу.

Щодо внутрішніх чинників виникнення термінів-запозичень, виділяють такі два основні:

1. Намагання уникнути полісемії та закріпити за своїм і чужим словом різні смислові відтінки.

2. Прагнення замінити багатослівне найменування запозиченим однослівним [1, с. 230].

У терміносистемі гандболу знаходимо інтралінгвальні запозичення, що ілюструють обидва чинники. Наприклад: *суддя* – в українській мові вживають у багатьох сферах – у спорті, у судочинстві тощо, а запозичений термін *рефері* (англ. *referee*) вживають лише у спорті.

Підтверджують існування другого чинника такі приклади: *семиметровий штрафний удар – пенальті* (англ. *penalty*); *вихід м'яча за бокову лінію – аут* (англ. *out*); *удаваний, обманливий рух – фінт* (англ. *feint*); *повторна гра після нічиєї – плей-оф* (англ. *play-off*); *віднесення до певної категорії – рейтинг* (англ. *rating*); *половина гри – тайм* (англ. *time*).

Відповідно до класифікації М. Кочергана [1, с. 230], запозичення поділяються на:

- **матеріальні** (або **лексичні**) запозичення – запозичення, з якими загалом з іноземної входять у рідну мову лексичні одиниці цілком (значення й експонент). Наприклад: *голкипер* (англ. *goalkeeper* – воротар); *раунд* (англ. *round* – коло змагань); *тайм-аут* (англ. *time-out* – хвилинка перерва); *плеймейкер* (англ. *playmaker* – розігрувач); *форвард* (англ. *forward* – нападник); *овертайм* (англ. *overtime* – додатковий час); *пас* (англ. *pass* – передача).

- **калькування** – копіювання іншомовних слів за допомогою свого незапозиченого матеріалу, наприклад: *пасивна гра* (англ. *passive play*).

Існують також **напівкальки** – одна частина слова запозичена, а іншу калькують, наприклад, *ніефінал*.

Також розрізняють:

- **прямі** запозичення – безпосередньо переходять із однієї мови до іншої [1, с. 231]. Наприклад: *матч* (англ. *match*); *аутсайдер* (англ. *outsider*); *фан* (англ. *fan*); *гол* (англ. *goal*); *коментатор* (англ. *commentator*); *лідер* (англ. *leader*).

- **опосередковані** запозичення – проникають із однієї мови до іншої мови через посередництво третьої мови [1, с. 230].

Такою мовою посередником упродовж багатьох років була російська мова. Практично вся термінологія фізичної культури та спорту за часів СРСР формувалася за посередництвом російської мови, наприклад *territory of the association* – *территория национальной федерации* – *територія національної федерації*; *three-man combination* – *комбинация из трех игроков* – *комбінація з трьох гравців*; *private viewing box* – *частная ложа* – *приватна ложа*; *team handball* – *гандбол* – *гандбол*.

З англійської мови в українську ввійшли як прямі матеріальні (лексичні), так і опосередковані запозичення.

Серед іншомовної лексики окрему групу слів становлять також **інтернаціоналізми**. Існують певні критерії встановлення інтернаціонального характеру запозичень: формальні, семантичні та «кількісні» ознаки. Специфічними рисами лексичних інтернаціоналізмів є їхня омологічність – міжмовна схожість одночасно у планах змісту і вираження [5]. Щодо кількісної ознаки, то інтернаціоналізм має функціонувати не менше як у трьох мовах із неблизькоспоріднених мовних родин [6]. Для визначення інтернаціоналізму достатньо врахувати нижню межу кількісного поширення інтернаціоналізму, оскільки верхня межа рухома, тобто весь час змінюється в напрямку зростання, відображаючи динаміку процесу інтернаціоналізації. Прикладами інтернаціоналізмів у термінології гандболу є **федерація** (англ. *federation*, франц. *fédération*, нім. *Föderation*); **комбінація** (англ. *combination*, франц. *combinaison*, нім. *Kombination*); **санкція** (англ. *sanction*, франц. *sanction*, нім. *Sanktion*); **протест** (англ. *protest*, франц. *protestation*, нім. *Protest*); **допінг** (англ. *doping*, франц. *doping*, нім. *Doping*); **дискваліфікація** (англ. *disqualification*, франц. *disqualification*, нім. *Disqualifizierung*).

Проаналізувавши джерельну базу, ми визначили, що найчастіше в періодичних виданнях та фахових текстах з гандболу вживають такі запозичення з англійської мови: **тайм, матч, гол, раунд, пас, голкіпер, пенальті, допінг, аутсайдер, федерація, плеймейкер, рефері, плей-оф, санкція, форвард, лідер, овертайм, дискваліфікація**. Більшість з них досить часто вживають і в інших ігрових видах спорту.

Щодо вживання іншомовних слів, існують дві поширені тенденції: надмірне захоплення запозиченими термінами і крайній пуризм (від лат. *purus*) – навмисне цілеспрямоване усунення з мови всіх іншомовних слів [1, с. 234]. Обидва погляди не є виправдані. Запозичувати слова необхідно лише тоді, коли неможливо знайти відповідний термін у рідній мові.

Підсумовуючи всі наведені вище факти і приклади, на основі нашого дослідження, можемо зробити такі висновки:

- для термінології гандболу англійська мова є основною мовою-продуцентом термінологічних одиниць;
- з англійської мови в українську термінологію гандболу увійшли прямі лексичні й опосередковані запозичення;
- на основі аналізу джерел визначено найчастотніші запозичення з англійської мови в термінології гандболу.

Перспективними напрямками подальших досліджень є комплексний аналіз терміносистеми гандболу та укладення глосарію термінології гандболу.

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – 2287 с. 2. История развития гандбола. – Ел. ресурс: <www.mmhandball.narod.ru/handball/history.html>. 3. Словник інішомовних слів / За ред. О. Мельничука. – К., 1997. – 775 с. 4. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень: Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.15 / Інститут української мови НАН України. – К., 2000. – 21 с. 5. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1972. – 231 с. 6. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1997. – 224с.